

УДК 377:61

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

О. В. Біліченко

У статті зазначається, що формування професійної етики у студентів медичного коледжу можливе на міцному теоретичному фундаменті і за умови системності заходів професійної підготовки, що повинні відображати як основні зв'язки між компонентами діяльності майбутніх медичних сестер, так і особливості сучасних реалій та специфіку професійного середовища. У статті розглядається модель формування професійної етики фахівця медичного профілю, що містить функціонально-цільовий, змістовно-діяльнісний, управлінсько-технологічний і оцінно-результативний компоненти. В аналізі змісту функціонально-цільового компоненту представлені пріоритетна мета, завдання та функції процесу формування професійної етики майбутніх медичних сестер. Змістовно-діяльнісний компонент відображає оптимальні шляхи досягнення цілей досліджуваного процесу. Управлінсько-технологічний компонент передбачає продуктивне управління з боку викладачів професійною підготовкою та діяльністю студентів з формування професійної етики, володіння технологіями організації та здійснення професійної діяльності відповідно до морально-етичних норм. Оцінно-результативний компонент представлений значенням рівнів сформованості у студентів професійної етики.

Ключові слова: модель, компоненти моделі, професійна етика, студенти медичного коледжу.

CREATIONAL PATTERN OF PROFESSIONAL ETHICS AMONG STUDENTS OF MEDICAL COLLEGE

O. V. Bilichenko

The article indicates that professional ethics' fundamentals are created on a firm theoretical base and need regular actions of professional training that should take notice of basic links between components of future nurses' occupation on one hand and peculiarities of modern reality and specificity of professional environment on the other hand. The article studies a creational pattern of professional ethics with functional-target, actional, administrative-technological and estimated-effective components. The author considers that the priority goals of professional ethics creation among future medical staff according to its professional mission are formation of moral-ethical features, making conditions for the development of deontological conception, skills of moral stability in realization of professional functions, forming of positive attitude toward life and professional values, ability to empathy, striving for deontological self-realization in various social professional roles. The article analyses the tasks of creation of a practical environment to train the personality of a future medical professional, making conditions for the development of professional ethics among medical students, to countenance students' craving for realization of professional-ethical rules while performing various social-professional roles, to assist in students' awareness of human health value and their work on health protection as a compulsory condition of professional ethics' creation.

Key words: pattern, components of a pattern, professional ethics, students of medical college.

Пристаючи до моделювання процесу формування у студентів медичного коледжу професійної етики, вважаємо за необхідне окреслити основні теоретичні підходи до проблеми моделювання.

Моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання: на ідеї моделювання базуються методи наукового дослідження – як теоретичні (використання різного роду знакових, абстрактних моделей), так і експериментальні (створення предметних моделей). У межах нашого дослідження моделювання використовується для конструктивно-технологічного опису системи, оскільки це дозволить сформувати модель, що детально відображає особливості досліджуваного об'єкту.

Аналіз теоретичного досвіду дав змогу дослідникам визначити гносеологічні функції, критерії, етапи створення педагогічної моделі. Важливими функціями моделювання є ілюстративна, трансляційна, пояснювальна, прогностична. Критеріями ефективності педагогічних динамічних систем виступають моделі кінцевих результатів, до яких прагне дослідник [4; 6; 7].

Створення педагогічних моделей відбувається, на думку науковців, за такими етапами: 1) визначення об'єкту дослідження; 2) активізація накопичених знань про оригінали; 3) обґрунтування необхідності застосування методу моделювання; 4) вибір істотних змінних і постулатів; 5) відбір тих об'єктів, що мають бути вивчені. Крім етапів, автори визначають і рівні моделювання, зокрема психологічний і педагогічний, які тісно між собою пов'язані [6; 7; 9].

Зазначимо, що для побудови моделі процесу або явища необхідно: 1) сформулювати закономірну логіку процесу (прогноз його розвитку), визначити його інтенціональну характеристику, а також зовнішні та внутрішні умови її реалізації; можливе виокремлення умов, за яких інтенціональність процесу буде його цільовою характеристикою, переводячи процес на рівень саморозвитку; 2) описати стадії (ступені, етапи) процесу з метою якісної його визначеності у кожному послідовному стані явища; структуру компонентів (складових, елементів), її цілісність; також описуються кількісні зміни, що відбуваються на цій стадії процесу, що не ведуть до якісних змін; 3) здійснити діагностику процесу в «точках біфуркації», переходу з одного якісного стану в інший; можливо, для цього буде потрібно вказати, які кількісні зміни чи інші «резонансні впливи» змінюють її структуру; 4) визначити внутрішні і зовнішні сили, що забезпечують спрямований саморозвиток і незворотність процесу; виявити можливості та умови поступового (поетапного) становлення нової якості в межах попередньої цілісності або неминучість різкої зміни структури явища або процесу.

Необхідність побудови моделі формування у студентів медичного коледжу професійної етики обумовлена низкою принципів, на наш погляд, обставин: по-перше, така модель дозволяє об'єктивно і наочно представити досліджуваний процес як систему, обґрунтувати і розкрити його внутрішню структуру, яка відображатиме єдність його компонентів, що знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності; по-друге, розробка такої моделі дає можливість систематизувати інформацію щодо досліджуваного процесу, звести в єдине ціле різні уявлення про шляхи оптимізації процесу формування професійної етики. Зазначимо, що узагальнений алгоритм моделювання складається з трьох частин: *перша* частина передбачає постановку дидактичного завдання (в нашому випадку – забезпечення ефективності процесу формування у студентів медичного коледжу професійної етики); *друга* – проектування моделі формування професійної етики, адекватної умовам дидактичного завдання; *третья* – виявлення психолого-педагогічних умов і проектування механізму реалізації моделі, спрямованого на забезпечення ефективності процесу формування у студентів деонтологічної компетентності.

Мета статті: проаналізувати зміст структурних компонентів моделі формування професійної етики майбутніх медичних сестер.

У моделі формування професійної етики майбутніх медичних сестер ми вирізняємо декілька взаємопов'язаних компонентів. Першим є *функціонально-цільовий* компонент, в якому представлені пріоритетна мета, завдання та функції формування професійної етики майбутніх медичних сестер.

Пріоритетна мета полягає в досягненні високого рівня становлення професійної етики майбутніх фахівців відповідно до їх професійного призначення, формуванні у майбутніх медичних працівників морально-етичних якостей; створенні умов для розвитку деонтологічної свідомості, здатності до моральної стійкості в процесі реалізації професійних функцій; формуванні позитивного ставлення до життєвих та професійних цінностей, здатності до емпатії, прагнення до деонтологічної самореалізації в процесі виконання різних соціально-професійних ролей.

Завдання: створити практичне середовище професійного простору виховання особистості майбутнього медичного працівника; створити умови для розвитку у студентів професійної етики; стимулювати прагнення студентів до реалізації професійно-етичних норм і правил за умов виконання різних соціально-професійних ролей; сприяти усвідомленню студентами цінності здоров'я людини і діяльності з його збереження як обов'язкової умови формування професійної етики майбутнього фахівця.

Функції процесу формування професійної етики:

- морально-етична функція обумовлює розвиток адекватних, етично спрямованих уявлень студентів у системах «людина – суспільство» і «людина – людина» щодо ціннісного аспекту взаємодії і усвідомлення місії медичного працівника в сучасному полікультурному соціумі;

- функція толерантності має окреслювати діяльність медичного працівника в полікультурному середовищі, що диктує необхідність толерантного прийняття інших цінностей, поглядів, життєвих позицій;

- комунікативна функція відображає необхідність оволодіння студентом медичного коледжу різними комунікативними прийомами особистісно-ділової взаємодії, що відповідають вимогам професійної етики, цілям педагогічної діяльності;

- виховна функція є частиною професійної діяльності медичного працівника і реалізується в системі неперервного професійного виховання і самовиховання майбутніх медичних працівників;

- розвивальна функція визначає розвиток особистості майбутнього медичного працівника як професіонала, його морально-етичних соціально-значущих якостей, необхідних для реалізації себе у професійній діяльності;

- прогностична функція спрямована на розвиток умінь прогнозування можливих наслідків професійної діяльності, використання різних методів організації та управління в сфері професійної праці відповідно до вимог професійної етики.

Другим компонентом у структурі моделі виступає *змістовно-діяльнісний*, що відображає оптимальні шляхи досягнення цілей досліджуваного процесу. Методологічними підставами якісного відбору змісту

формування професійної етики майбутніх медичних сестер, а отже, і змістовно-діяльнісного компонента системи, є гуманізація, диференціація, інтеграція, соціальний розвиток і саморозвиток особистості як умова і результат багатокomпонентного процесу професійної діяльності. Діяльнісний аспект розглянутого компонента проявляється в організації соціально-професійного середовища освітньої установи, розробці адекватних форм і методів організації освітнього процесу, поглибленні теоретичних знань з основ професійної етики, формуванні адекватних практичних умінь і морально-етичних якостей [10].

На наш погляд, кожному виду продуктивної діяльності студентів з формування професійної етики повинні відповідати певні нетрадиційні форми реалізації змісту даної діяльності. У сконструйованій нами моделі діяльність студентів може бути організована в таких формах:

- форми організації діяльності, що відповідають інформаційно-орієнтувальному виду діяльності, основним призначенням яких є спрямування студентів на сприйняття, відбір теоретичного матеріалу з актуальних питань;

- форми організації діяльності, що відповідають дієво-практичному виду діяльності, основним призначенням яких є підготовка студентів до практичного застосування здобутих теоретичних знань, їх поглиблення, набуття професійних навичок і досвіду їх застосування;

- форми організації діяльності, що відповідають продуктивно – творчому виду діяльності, основним призначенням яких є розробка та реалізація студентами власного творчого продукту діяльності.

Третій компонент моделі – *управлінсько-технологічний*, що передбачає продуктивне управління з боку викладачів професійною підготовкою та діяльністю студентів з формування професійної етики, володіння технологіями організації та здійснення професійної діяльності відповідно до морально-етичних норм.

Процес формування професійної етики майбутніх медичних сестер базується на таких принципах: цілеспрямований характер виховного впливу на особистість студента з метою розвитку професійно важливих якостей; єдність і взаємозв'язок змісту освіти з методами, формами, засобами реалізації виховного впливу на студента; активна самоосвітня та самовиховна діяльність тих, хто навчається.

Для того, щоб діяльність суб'єктів освітньої системи стала цілеспрямованою, необхідно визначити, які результати ми хотіли б отримати в майбутньому, які можливості існують для досягнення бажаних цілей, розробити склад і структуру майбутніх дій. Все це необхідно зробити до того, як почнеться реальна діяльність, моделюючи її. Таке моделювання майбутньої діяльності називають плануванням. Воно виявляється можливим завдяки специфічній здатності мислення працювати з образами реальної дійсності, до певного моменту не вносячи змін у неї. Від того, наскільки глибоко і адекватно ідеальні об'єкти (уявлення, схеми, моделі), якими оперує суб'єкт планування, відображають реальну дійсність, буде залежати раціональність вибору цілей майбутньої діяльності і засобів їх досягнення.

Однак для ефективної діяльності одного плану недостатньо. Необхідно визначити порядок її організації, взаємодії суб'єктів по вертикалі і по горизонталі, іншими словами, побудувати організаційну структуру спільної діяльності викладачів і студентів. Побудова такої структури забезпечує узгодженість дій учасників спільної діяльності – суб'єктів навчання. Однак для їх ефективної інтеграції обов'язковим є врахування суб'єктивних, особистісних аспектів діяльності. Включаючись у спільну діяльність, ті, хто навчаються, очікують, що вона дозволить їм реалізувати їх інтереси, задовольнити ті чи інші потреби. Якщо «бар'єр очікування» не подолано і діяльність не задовольняє суб'єкта, то він або полишає організацію, або (що більш ймовірно в умовах навчальної діяльності) вчиться без інтересу, не вкладаючи у навчання весь свій внутрішній потенціал. Тому для ефективної спільної навчальної діяльності необхідно, щоб, по-перше, ті, що навчаються, добре розуміли, яких результатів і коли від них очікують; по-друге, були зацікавлені в їх отриманні; по-третє, відчували задоволення від своєї діяльності; по-четверте, соціально-психологічний клімат у колективі був би сприятливим для продуктивної роботи [3; 5].

Діяльність студентів буде успішною, якщо вона добре спланована, якщо побудована її організаційна структура, якщо її суб'єкти знають про те, що повинні робити і який результат необхідно отримати; якщо вони мають бажання і відповідні вміння. Але це відбувається лише до тих пір, поки зовнішні або внутрішні умови не зміняться так, що потрібно буде внести корективи в процес управління навчанням. Такі зміни можуть нести в собі негативний ефект для реалізації спланованих навчальних дій або, навпаки, відкрити абсолютно нові можливості. Управління має своєчасно реагувати на зміни, а для цього воно повинно мати інформацію про них. Отримання такої інформації і виявлення напряму коригувальних дій у навчанні забезпечується реалізацією спеціальних заходів, що називаються контролюючими. Завдяки контролю управління набуває докорінно важливого компоненту, без якого воно не може існувати, – зворотного зв'язку. Тим самим цикл управління виявляється замкнутим [3; 8; 9].

Підвищення культури педагогічного управління передбачає перехід від авторитарної педагогіки, коли студент є об'єктом управлінських дій викладача, відстороненим від процесу постановки особистісно значущих цілей, відбору змісту навчання, організаційних форм і методів проведення занять, не бере участі в контролі і оцінці своєї діяльності, до педагогіки співробітництва, коли викладач спирається не на

жорстке, а на досить гнучке управління, створюючи умови для реалізації «самості» кожного студента, залучення його до тих видів діяльності, що сприймаються як обрані вільно.

Розвивальний потенціал освітнього середовища суттєво залежить від того, якою мірою воно стимулює суб'єктну активність студентів, забезпечує прояв їх самостійності й індивідуальності. Повна регламентація діяльності, яка не допускає будь-яких проявів самостійності, пригнічує творчу активність студентів. Тому важливо у педагогічному процесі створювати умови для вияву студентами власної ініціативи та самостійності, залучати їх до вибору форм і змісту навчання, шляхів самореалізації у навчально-професійній діяльності [1, с. 33].

Опитування, проведене нами в медичному коледжі м. Вінниці, медичних коледжах міст Погребище, Могилів-Подільський, Гайсин Вінницької області, показали, що у студентів прагнення до співуправління виражене досить чітко. Так, з 180 опитаних студентів на питання «Чи повинні ті, хто навчаються, брати участь у виборі змісту, організаційних форм проведення навчальних занять?» позитивно висловилися близько 80% студентів. У традиційному процесі організації навчання студентів не влаштовує надмірна монополізація навчального часу викладачем. Цей показник становить 58%. Крім того, переважна більшість студентів (89%) відзначає, що для викладачів характерною є авторитарна позиція, за якою студенту відводиться роль «пасивного накопичувача» інформації, викладеної викладачем.

У зв'язку зі зміщенням акцентів у бік самоврядування зазнає істотних змін і характер взаємин між викладачами і студентами, вдосконалюються психолого-педагогічні механізми управління. Визначальною ролі набувають психолого-педагогічні механізми функціонування і розвитку навчальної діяльності і особистості, відносини між викладачами і студентами, засновані на паритетних засадах, що забезпечують суб'єкт-суб'єктний характер процесу професійної підготовки майбутніх медичних сестер. Здатність студентів до самоврядування у власній діяльності знаходить відображення в двох аспектах: по-перше, студент повинен бути до певної міри незалежним, тобто мати здатність до самостійної організації власної діяльності; по-друге, студент повинен бути здатен здійснити управлінський вплив як на себе, так і на інших суб'єктів відповідно до тієї спрямованості діяльності, що визначається зовнішніми спонукальними факторами. Управління розглядається нами з позицій системного підходу з урахуванням інваріантної ознаки системи: взаємодія елементів й інтеграція їх у ціле. Механізм розвитку визначають протиріччя між «порогом можливостей», тобто тим, що особистість може, і «порогом очікування», тобто тим, що вона бажає отримати як результат діяльності. Самоврядування в навчанні передбачає інтегративну єдність внутрішньої (цілі, ціннісні орієнтації особистості, потреби) і зовнішньої (вимоги соціального оточення) сторін управління, взаємодія яких і є рушійною силою та спонукальним чинником самоврядування.

Механізм самоврядування є технологічним інструментарієм самостійної організації студентів для реалізації своїх інтересів у процесі професійної підготовки в медичному коледжі. У діяльності кожна людина реалізує себе відповідно до власних можливостей. Кожна особистість виступає для іншого об'єктом реалізації індивідуального інтересу, який, стаючи надіндивідуальним, забезпечує логічну взаємодію суб'єктів освітнього процесу в коледжі. Здатність студентів до самоврядування в діяльності формується під впливом різних навчальних ситуацій, що утворюють індивідуальний досвід суб'єкта в сфері навчальної праці. Той, хто навчає, організовуючи процес навчання і на певних етапах відповідним чином керуючи ним, може принципово впливати на ступінь реалізації поставлених цілей, у тому числі і на здатність учнів до самоуправління власною діяльністю. При цьому варто зазначити, що дидактичний ефект буде максимальним, якщо вплив буде мати не фрагментарний, а неперервний характер, коли в процесі професійної підготовки студенти будуть залучені до реальних процесів планування, прийняття раціональних реалізаційних, контрольних і оцінних рішень і будуть нести відповідальність за їх продуктивність. У такому процесі роль викладача як елемента організації діяльності студентів не зменшується і не знімається. Викладач має створювати ситуації, умови вирішення яких сприяли б оптимізації процесу засвоєння теоретичних знань, формуванню комплексу професійних умінь, морально-етичних якостей. Очевидно, що результатом «навчального диктату» є повна ізоляція особистості, зведення до мінімуму її активності, гальмування або повне виключення її суб'єктного розвитку; аналогічним є і результат неконтрольованої «свободи» студента в діяльності, за якої відбувається «зняття» індивідуальності, ініціативи, що також викликає негативні наслідки в розвитку особистості. Вважаємо, що ці граничні стани в діяльності однаково шкідливі як для викладачів, так і для студентів, що викликає необхідність пошуку оптимальних шляхів організації процесу навчання. На нашу думку, їх варто шукати в спільній діяльності, яка передбачає активність усіх суб'єктів освітнього процесу, створюючи загальне функціональне поле їх діяльності, залучаючи їх до процесу спільної навчальної праці. Вважаємо, що положення суб'єкта в межах «групової залежності» дозволяє кожному індивіду найбільш повно визначити себе по відношенню як до зовнішнього світу, так і до власного «Я». Все це забезпечує перехід від зовнішньокерованої системи управління («управління ззовні») до системі управління «зсередини», де провідними механізмами є процеси «самості», а сама система управління функціонує як система

самоуправління («система навчального менеджменту»). У загальному сенсі навчальний менеджмент – комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів самоврядування навчальною діяльністю, який сприяє підвищенню ефективності останньої. Іншими словами, це теорія і технологія ефективного управління навчальною діяльністю з боку того, хто навчається. Це означає, що студент приймає на себе управлінські функції викладача. Він сам формує управлінські впливи на себе і реалізує їх по відношенню до самого себе. При цьому цілком очевидно, що навчальний менеджмент, будучи освітньою системою (і на своєму рівні утворюючи макросистему), разом з тим є підсистемою системи педагогічного менеджменту. Цілком зрозуміло, що ефективне формування і функціонування системи навчального менеджменту можливе в тому випадку, якщо цей процес спочатку був підкріплений і спрямований тими, хто навчає, як суб'єктами системи педагогічного менеджменту. Тому очевидно, що без цілеспрямованого впливу з боку педагога неможливо домогтися створення необхідних внутрішніх умов і індивідуального характеру навчальної діяльності студента. В той же час вважаємо малоефективним коригувати лише зовнішні впливи і їх пріоритет над внутрішніми умовами. У цьому випадку порушується так звана динамічна рівновага всередині самої системи, що неминуче призведе до дисбалансу в професійній підготовці студентів. Підвищення ефективності освітнього процесу в значній мірі пов'язане з пошуком адекватної системи взаємодії між його учасниками, її оптимізацією. Необхідність у такій системі повинна чітко усвідомлюватися викладачем; тоді вона буде цілком свідомо проектуватися, забезпечуватися і втілюватися в ході навчання, поступово переходячи в ранг «внутрішньоособистісної» для студента. Проект системи аж ніяк не є чимось уніфікованим і одноманітним; навпаки, він високодинамічний, гнучкий, здатний мобільно налаштовуватись в залежності від змін, що відбуваються в системі освіти.

У ході реалізації моделі спільної діяльності студентів і викладачів у реальній освітній практиці відбувається переорієнтація діяльності з позиції «керованої ззовні» на позицію «управляється зсередини». Остання, очевидно, більш сприятливо впливає на діяльність у цілому, підвищуючи її ефективність. Про якість спроектованої системи повинен свідчити кінцевий результат (четвертий компонент у структурі системи – оцінно-результативний). Він може бути представлений або значенням критерію ефективності, або значенням рівнів сформованості у студентів професійної етики.

Представлена в статті модель формування професійної етики майбутніх медичних сестер розкриває основні положення методичного та організаційного характеру. Вона становить основу для методичних рішень, зумовлених специфікою професійної діяльності медичних працівників і особливостями їх професійної підготовки.

Література

1. Галузьяк В. М. Образовательная среда как фактор личностного развития будущих учителей / В. М. Галузьяк // Актуальные проблемы педагогической теории и практики: материалы международной научной конференции / под общей ред. проф. О.И. Кирикова; проф. Н.И.Сметанского. – Москва: Наука: информ; Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет, 2013. – С. 26-36.
2. Галузьяк В. М. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів: монографія / В. М. Галузьяк, С. І. Тихолаз. – Вінниця: Нілан, 2016. – 228 с.
3. Гнезділова К.М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. / К.М. Гнезділова, С. О. Касярум. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. – 124 с.
4. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике / А. Н. Дахин // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1 (3). – Т. 2. – С. 11–20.
5. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Житомирський. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
6. Євтушенко Н. І. Основні етапи, принципи й засоби педагогічного моделювання як методу навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Pedagogica/73579.doc.
7. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях) / Є. М. Павлютенков. – Х., 2008. – 128 с.
8. Пономарьов О.С. Моделювання діяльності фахівця: навч.-метод. посібник / О. С. Пономарьов, Н. В. Середа, М. К. Чеботарьов. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – 58 с.
9. Троценко О. Я. Педагогічне моделювання професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / О. Я. Троценко. – К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012. – 308 с.
10. Холковська І.Л. Технологія діяльності соціального педагога: Курс лекцій / І.Л. Холковська.– Вінниця: Нілан, 2013. – 196 с.